

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Тенчо Колев, професор по теория на правото
в СУ „Св. Климент Охридски“

на дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“
в област на висше образование: **3. Социални, стопански и правни науки**
професионално направление: **3.6. Право**
научната специалност: **Римско право**

Автор: проф. д-р Малина Николова Новкиришка- Стоянова

Тема: PUBLICUM IUS.

1. Предмет на рецензиране

Със заповед № Р33-5225 от 10.11. 2016 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури по процедура за защита на дисертационен труд на тема „PUBLICUM IUS“ за придобиване на научната степен „доктор на науките“ на ПУ в:
област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление 3.6 Право ,
научната специалност: Римско право.

Дисертационния труд е представен от проф. д-р Малина Николова Новкиришка- Стоянова , катедра „Теория и история на правото“ на Юридически факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ , преподавател по римско право в същия университет.

Представеният дисертантката комплект материали на хартиен носител е в пълно съответствие с чл.45, ал.4 от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ- молба, автобиография, копие от диплома за образователната и научна степен „доктор“, протоколи от катедрени и факултетни съвети, свързани с процедурата; списък и копия на научните публикации по темата на дисертацията, декларации и справки, както и дисертационния труд- PUBLICUM IUS. София, Екопринт, 2016, ISBN 978-619-7109-05-4 и автореферат.

Дисертантката е приложила 44 броя публикации, от които 7 под печат по темата на дисертацията, както и документи и материали, удостоверяващи нейния значителен интерес към римското право (свидетелства за специализация по римско право, свидетелства за академичните длъжности доцент и професор, списък на всички публикации и на изданията по римско право, в които тя участва, рецензии, информация за участия в научни проекти, конференции, конгреси и пр.).

2. Кратки биографични данни

Дисертантката Малина Николова Новкиришка- Стоянова е завършила Френска езикова гимназия в гр. Враца през 1981 г. и Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1986 г. с отличен успех. През 1987 г. е била специализантка по римско право, а през периода 1988-1992 г. е редовна аспирантка по римско право в СУ. Работила е от 1988 г. до 2005 г. като хоноруван асистент по римско частно право в СУ, след което е избрана за гост- доцент по римско частно право, а от декември 2009 г.- за професор по римско частно право в катедра „Теория и история на държавата и правото“ в СУ. Тя преподава от 1993 г. и в ПУ, като преминава през всички академични длъжности- хоноруван асистент (1993 г.), старши асистент (от 1996 г.), главен асистент (от 1998 г.), доцент (от 2001 г.) и професор (от 2009 г.). Преподава Римско частно право (задължителна дисциплина) и Антични правни системи (изборна дисциплина), а от 2013 г. и Римско публично право (изборна дисциплина).

Дисертантката има преподавателска дейност и в Новия Български университет (1993-1996 и от 2004 до момента), където също преподава римско частно и публично право. Тя има и кариера като практикуващ юрист- от 1992 г. работи като съветник, държавен съветник и правен съветник в Дирекция „Правна“ на Министерския съвет.

Дисертантката е защитила докторска дисертация на тема „Произход на емфитевзата в следкласическото римско право“ през 1997 г. като редовен доцент по римско частно право в СУ „Св.Климент Охридски“. Темата на дисертацията ѝ, както и темите на хабилитационните ѝ трудове за доцент (Пекулият в Римското право) и за професор (Precarium) не съвпадат с темата на настоящия ѝ дисертационен труд. Пловдивският университет има акредитация на докторска програма по Римско право, която включва както римското частно право, така и римското публично право и в тази насока представената дисертация напълно съответства на изискванията на ЗРАСРБ, правилника за прилагането му и съответния правилник на ПУ.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Представеният от дисертантката Малина Новкиришка- Стоянова дисертационен труд отговаря напълно на изискванията на чл.12, ал. 3 от ЗРАСРБ за придобиване на научната степен „доктор на науките“. Той е посветен на една малко позната в България научна проблематика- римското публично право. По своя обем и съдържание той представлява внушителна монография, с теоретични обобщения и решения на големи научни проблеми, които съответстват на съвременните постижения на правната наука и представляват значителен и оригинален принос в науката.

Като колега на дисертантката и пряк участник в множество научни форуми по римско право с международно участие, организирани от нея, мога да твърдя, че тя е един от водещите учени в едно от най- актуалните направления в римскоправната наука, а именно изследването на римското публично право, за което тя активно си сътрудничи както с колегите си от Италия, Испания, Франция и Швейцария, така и от балканските страни. От теоретична гледна точка нейното съчинение съдържа една напълно нова теория за публичното право, представена от позицията на класическите римски юристи и въз основа на създадените от тях произведения. В монографията се съдържат и много други теоретични обобщения- относно правото, разграничаването на публичното и частното право, източниците на правото, теорията за публичната власт, за правовата държава и пр. , които представят римскоправната основа на много от съвременните концепции.

В съвременната правна наука все по- често се правят историко- сравнителни изследвания и дисертационният труд на Малина Новкиришка може да бъде една стабилна основа на много от тях в областта на теорията на правото и на отделните отрасли на публичното право.

Дисертантката си е поставила няколко задачи, които е реализирала напълно в своя труд: цялостно представяне на теориите относно правото и разделението му на публично и частно право, респ. теорията за правния интерес, което е една от основните в съвременната теория на правото в тази насока; изясняване в логическа последователност на аргументите за възприетата концепция относно римското публично право в светлината на дискусиите в романистиката; аргументиране на автентичната систематика на римските юристи относно публичното право, различна от възприетата в повечето съвременни съчинения по темата; разкриване на историческото развитие на някои от основните римски публичноправни институти и перспективите за нови историко-сравнително изследвания в тази насока.

Тази проблематика е разработвана единствено от дисертантката в България, но тя е обект на особено научно внимание и изследвания в международен план. Към нея има значителен интерес в българската правната общност, особено от страна на студентите, които масово посещават нейните лекции по римско публично право. Всичко това определя високата степен на актуалност на дисертационния труд.

4. Познаване на проблема

Задълбоченият интерес на дисертантката по римско право датира още от студентската скамейка. В продължение на повече от 30 години тя последователно разработва различни теми на римското право, като видно от списъка на публикациите ѝ в последното десетилетие се е посветила предимно на публичноправната проблематика. Фундаменталното ѝ познаване се доказва от извън-

редно обширния научен апарат, използван в монографията- повече от 1600 автори и съчиненията им са проучени от нея и служат за основа на направените изводи и теории. Нейната стабилна езикова подготовка позволява такова изследване, което несъмнено е плод на дългогодишен труд. Правят впечатление прецизните преводи и интерпретациите на латинските текстове, без които аргументацията на авторите концепции по основните въпроси на римското публично право би била непълна.

В дисертацията е проявен широк творчески размах, като дисертантката не само представя основните теории по темата, издигнати от авторитетни учени от XIX в. насетне, но и умело полемизира с тях, представяйки безспорни доказателства за своите тези. Особено ценен е стремежът ѝ не да постави изследването на римското публично право в съответствие с модерните виждания за публичното право, а да търси автентичната за римската епоха концепция и при съпоставяне на сведенията от юридическите и неюридическите извори и на различни юристи от различни епохи.

5. Методика на изследването

Методиката на изследването е представена точно и изчерпателно. Дисертантката владее прилагането на диалектическия и историческия метод (в съвременния им вариант), както и на критично- аналитичния метод. Същевременно комплексността на изследването изисква и прилагане на други методи и най- вече на специфичната за римскоправните съчинения екзегетика, като от текстовия анализ се преминава към правните, а в някои случаи и философски обобщения. По отношение на институтите на публичното право са приложени и правно-догматичният и сравнително-правният методи, чрез които се постига реализирането на поставените от дисертантката научни задачи.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертантката е използвала една типична схема за структуриране на дисертационния труд - увод, три глави и заключение. В автореферата тя признава, че не е търсила съответствие в обема на главите, а по- скоро обособяването им е плод на едно нейно разбиране за изчерпателност на изложението, неограничено от никакви количествени критерии- свидетелство за творческия подход към изследваната материя.

Заслужава адмирация графичното оформление на труда, постигнато от самата авторка съвместно с издателя на книгата. Нейният принос е виден от представения за предварителното обсъждане проект, който впоследствие в хода на процедурата беше издаден като книга.

Дисертационният труд се предхожда от кратък предговор, в който е споделена личната аргументация за написването му, въведение с определяне на предмета, метода, целите и задачите на изследването и същинска част от три глави, последвана от заключение и библиография. В печатен вид той е общо 800 страници, от които повече от 70 съдържа една много обширна библиография, с повече от 1800 бележки под линия и значителен обем латински текстове, надлежно преведени на български език.

Структурата на дисертационния труд според дисертантката е напълно нова и различна от традиционните изследвания както с монографичен, така и с дидактичен характер на римското публично право. Тя е в пълно съответствие не със съвременното разделение на публичноправната материя, прилагано в съчиненията на повечето автори, а с класическите римски текстове, посветени на публичното право, които тя приема за автентични, дълбоко осмислени и поради това и поставени на челно място в Юстиниановата кодификация. От тази гледна точка научната новост на дисертацията е не само концептуална, но и структурна.

Глава първа вклучва пълен преглед на изследванията по римско публично право, като авторката започва от сведения за съчиненията на римските юристи, преминава през Средновековието и епохата след буржоазните революции и прави обстоен анализ на състоянието на романистичната литература по темата в съвремеността. От особен интерес специално за мен като теоретик на правото са нейните изследвания за римската концепция за правото, както и за разделението на публично и частно право и редица други не толкова фундаментални въпроси, но заслужаващи особено внимание, тъй като някои от тях значително отстъпват (и това е аргументирано от авторката) от общоприетите догми в теорията.

Научна новост е изложението в глава втора относно римскоправната концепция за източниците на правото, както и тяхната характеристика. Специално внимание е посветено на два важни, но малко познати римскоправни източници, които всъщност се и основните източници, включени в Юстиниановата кодификация- императорските конституции и становищата на юристите с т.нар. *ius publice respondendi*. Пълнотата на изложението се допълва от представянето на юридическите и извори за римското публично право.

Най- съществено значение според мене има глава трета, която е и най-подробната. Тя съдържа авторовата концепция за автентичната римска систематика на публичноправната материя, но и обобщения за основните понятия и теории в римското публично право. От гледна точка на трите тематични направления- сакрално право, статус на жреците и на магистратите, е обосновано пълното обхващане на тази материя, третирана по съвсем различен начин в съвременната правна наука. Авторката не натрапва този модел като универса-

лен, тя само изтъква, че той е автентичният както за класическия период, така и за юстиниановото право и всякакво „осъвременяване“ би било отстъпление от концепцията на римските юристи. Същевременно тя дава особено интересни обяснения защо е възприет този модел, кое е полезното в него, защо той е адаптивен както за езическата, така и за християнската епоха и пр. В главата се съдържат много теоретични обосновки и за характера на публичната власт, римските магистратури, държавната служба, връзката и отделянето на религия и държава и пр. Макар че е подчертан необозримия характер на тези въпроси, дисертантката е съумяла да представи най-важните аспекти на публичното право- ролята на жреческите колегии и Църквата, администрацията, съдебната власт и пр. е посветена на новата концепция на авторката за разделението на публичноправната

Заклучението е озаглавено *De iure gentium europaeum* и представлява не само обобщение на постигнатите в изложението резултати, но и основа за нови и перспективни изследвания на римското публично право като класическа основа на съвременното публично право, но и като път към унифициране на правото в Европа, което е основната задача на съвремието.

Монографията завършва с повече от 70 страници библиография, с раздели за извори, речници и енциклопедии, периодика, автори на кирилица и латиница и сайтове от Интернет, използвани в изложението. Следват съдържания на френски, италиански и испански език, предназначени евентуално за рефериране на труда и постигане на международна известност.

В заключение може да се обобщи, че възприетото разделение на съдържанието на съчинението напълно съответства на поставените аучни цели изадачи и съдейства за открояването на новите теоретични концепции на дисертантката.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

В автореферата се съдържа изброяване на научните приноси в дисертационния труд, което обаче съвсем не е изчерпателно. Всеки специалист оп теория на правото и по публично право би могъл да открие непознати за него аспекти на римското право, върху окито се градят (или опровергават) много от съвременните понятия и институти. За мен представлява научна новост както представената римскоправна концепция за единството на правото и определянето му като изкуство за доброто и справедливото, така и разделението на правото на публично и частно само от гледна точка на неговото познаване и изучаване, а не въз основа на обективни критерии. Изхождайки от автентичните латински текстове, с много прецизен филологически и правен анализ е направена обос-

новката на тези теории, които до момента , поне на мене, са ми известни в свършено друга интерпретация.

Считам за особен принос развитата от авторката в глава II на монографията теория за източниците и изворите на правото, както и представянето на римскоправната концепция за закона, плебисцитите, денатусконсултите, едиктите на магистратите и императорските конституции. Много нови моменти се съдържат и в изясняването на ролята и същността на римските юриспруденциални становища, които в определен аспект могат да се разглеждат като пряк първообраз на съвременното юриспруденциално право, практикувано в Европейския съюз.

В глава трета трудно мога да изброя всички приноси- като се започне от нови концепции за отношенията между богове и хора, мястото на жреците не само в религиозния, но и в държавния живот в Рим, обособяването на магистратурите и прехода от републиканско към имперско устройство съответно с възникване и развитието на държавната служба. Сами по себе си оригинален принос имат и развитите теории за религиозната толерантност в Рим, аргументацията за причините за гоненията на християните, респ. за отстъпването от тях, постановяването на религиозна свобода и постепенното толериране на християнската религия до превръщането ѝ в официална и единствена държавна религия. Авторката има значителен принос за изясняване на съотношението между Сердикийския и Миланския едикт, което е малко познато и също отстъпва от установените догми . Много нови концепции се съдържат и в изясняване на римското понятие за власт, юрисдикция, фиск, администрация, държавна служба и пр.

В обобщение може да се каже, че самото написване на такава книга по тема, неизвестна за широката правна общност в България, но особено актуална и значима в световен, при това не само романистичен план, е достатъчен принос за присъждане на научната степен „доктор на науките“ на дисертантката. Това е фундаментално изследване и по тема, и по обем за римското публично право, но крие и много послания за ново изследване на съвременното публично право, а също и на някои аспекти от теорията на правото. Наред с това то съдържа голям брой приноси, които могат да дадат нови насоки на всяко едно съвременно изследване в посочения тематичен аспект, като се разкрият римскоправните прототипи на съвременните институти. Прецизното цитиране и огромната библиография могат да послужат на всеки автор, предприел сравнително-правно изследване в областта на публичното право, защото от Древния Рим са почерпени много от съвременните модели на правни институти и ясно се вижда къде е общото и къде- специфичното, създадено през столетията от съответната държава.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Прави впечатление значителният брой на публикациите - 37 от тях са публикувани след присъждане на научната длъжност професор в началото на 2009 г., а 7 от тях са под печат, вкл. и по много актуална проблематика. Това е ясно доказателство както за значителния интерес на дисертантката по темата, така и за широкото разгръщане на нейната научна активност за популяризирането ѝ на различни нива. Публикациите са в авторитетни списания, в сборници от научни форуми, чествания и разработки по научни проекти, включително и ръководени от нея. Отделно в другите материали, представени към документацията и удостоверяващи значителния интерес на дисертантката към римското право, е включен пълен списък на нейните публикации, вкл. и книги и статии под печат, на публикации в чужбина, на издадените от нея книги от конференции, по научни проекти и пр., благодарение на което в течение на годините вече е натрупана една значителна романистична литература, съставляваща основа за по-нататъшни докторантски проучвания.

В автореферата дисертантката е посочила пет групи, в които разпределя своите изследвания - по общи въпроси на правото и публичното право, относно религията и религиозните организации, римския административен опит и съвременните му проекции, ханансовата и съдебната система и публикации с методологическо значение. Трябва да подчертая, че към тях следва да се причисли и сборника със студии по римско публично право, озаглавен „De iure publico“, София, издателство Сиела, 2013 г., който за първи път отвори вратите към познанието на тази материя и по скромното признание на авторката представлява основа на дидактическа литература по темата, която до момента липсва в България.

9. Лично участие на автора

Дисертантката е работила по всички публикации, вкл. и по монографията, представена като дисертационен труд, самостоятелно, в страната и в чужбина. Като неен колега съм пряк участник и в многобройните научни конференции за римско и съвременно публично право, за Сердикийския и Миланския едикт, за религиозната толерантност и актуалните аспекти на религиозната свобода и пр. Видно от приложените списъци тя има и многобройни участия в научни форуми в чужбина, публични лекции, редакционни колегии и пр.

10. Автореферат

Авторефератът съответства на представя на изискванията на Правилника за развитието на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски“. Той е достатъчно подробен и представя точно и обобщено съдържанието на дисертационния труд, като дава ясна представа за приносите в него.

11. Критични забележки и препоръки

Критични забележки и препоръки към дисертационен труд от такъв мащаб биха могли да дадат само специалисти по римско право, и то в конкретната област. Работата е написана изключително коректно от научна гледна точка, с прецизен и ясен стил, разбираеми преводи и много терминологични уточнения. Предвид на предназначението и като основа на учебен курс и възприемането му от по-широк кръг читатели бих препоръчал да се прецени използването на специфичната за римското право терминология и когато е възможно, тя да бъде превеждана на български или съпътствана от повече пояснения. Това несъмнено ще превърне учебния курс в едно от най-търсените и високо оценявани от широката правна общност съчинения.

12. Лични впечатления

Като колега на дисертантката в Софийския университет, където от много години сме в катедрата по „Теория и история на държавата и правото“ и като декан на Юридическия факултет по времето, когато тя организира едни от най-значимите международни прояви във факултета, уверено мога да заявя, че тя има безспорни качества на учен и настоякия дисертационен труд е само част от един много по-голям и съществен принос, които тя има в областта на римскоправната наука за България. Споделям и високата оценка на колегите от страната и чужбина относно създадения от нея първи и единствен за България романистичен сайт и електронното списание IUS ROMANUM, съставяно и редактирано от нея, което има само за година и половина вече три издадени броя с над 2500 стр. статии, преведени на български език (вкл. и от нея самата)- значителен принос за разпространение на римскоправната култура и римскоправната традиция в нашата съвременност.

Непосредствено преди настоящата процедура, на 13-14 октомври 2016 г. Малина Новкиришка организира и проведе поредното значимо за факултета и целия Софийски университет събитие-учредяването на Балканска асоциация по римско право и римскоправна традиция и научна конференция с повече от 30 учени от балканските страни, Италия, Испания и Унгария. Тя е учен с между-

народен авторитет и благодарение на контактите си в чужбина помага активно за научното развитие на своите докторанти и на другите млади колеги от катедрата.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Дисертационният труд безспорно е едно фундаментално изследване, което може да бъде оценено от специалисти на високо ниво на познаване на римскоправната материя. Препоръчвам той изцяло или отчасти да бъде преведен на чужд език, което не би затруднило дисертантката предвид на нейната езикова подготовка, за да бъде той достояние в научните среди на романистите, но също и в по- широк план.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на проф. д-р Малина Новкиришка- Стоянова представлява значим и оригинален принос в правната наука. Той отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват и на специфичните изисквания на Юридическия факултет , приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд доказва наличието на задълбочени теоретични знания на дисертантката по научна специалност „Римско право“, висока правна и езикова култура и творческо мислене, което му придава качеството на сериозен научен принос в българската правна наука.

Убедено давам своята положителна оценка за представения дисертационен труд, автореферат, както и за постигнати резултати и приноси и цялостната научна дейност и предлагам на почитаемото научно жури да присъди научната степен „доктор на науките“ на проф. д-р Малина Николова Новкиришка- Стоянова в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6 Право , научната специалност: Римско право.

15 ноември 2016 г.

Рецензент:

Проф. д-р Тенчо Колев